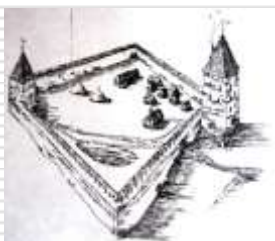

“Крытычны аналіз
магчымасцяў захавання
каштоўных эстэтычных і гісторыка-культурных якасцяў
нерухомых аб’ектаў спадчыны
сродкамі і метадамі горадабудаўнічага планавання”

Аб’ект: рэшткі замка ў в. Крэва

Выканала: Кастрамінава В.М.
Выкладчык: к.а.н., дацэнт Г.Г. Баранец

Мінск-Вільня, 2009

План выступу:

**Развіццё замка ў межах Крэва як абумоўленасць яго
гісторыка-культурнай каштоўнасці і
горадабудаўнічага аб’екта.**

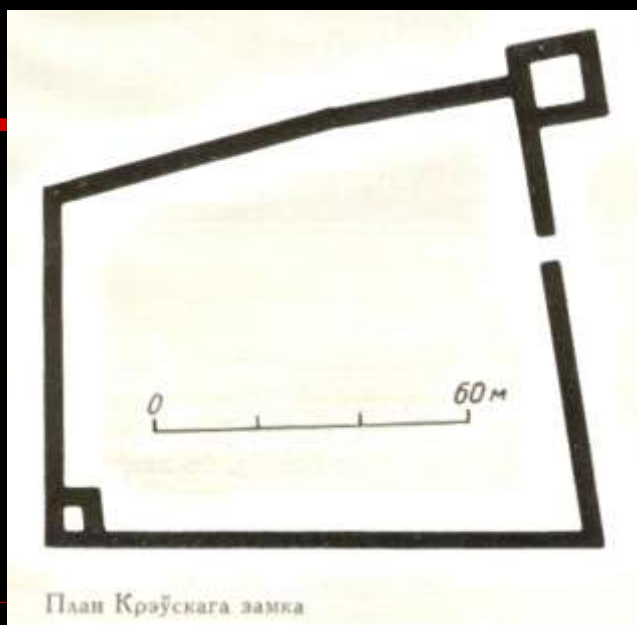
**Аналіз і ацэнка Крэва і замка як аб’ектаў гісторыка-
культурнай спадчыны і горадабудаўніцтва.**

Прапановы.

Афіцыйная назва помніка

- ☐ Замак в.Крэва XIV ст.
- ☐ Статус гісторыка-культурнай каштоўнасці 2-й катэгорыі нададзены пратаколам Навукова-метадычнай рады па пытаннях гісторыка-культурнай спадчыны № 71 ад 28 лютага 2002г.
- ☐ Шыфр 1a1K300913

Замак у вёсцы Крэва...

з'яўляецца **комплекснай** гісторыка-культурнай каштоўнасцю, якая злучае ў сабе розныя па часе пабудовы, з дамінантай сярод іх рэштак мураванага замка 13-14 стагоддзя.

Прасторава-функцыянальнае размяшчэнне замка ў межах Крэва

- Вёска Крэва адзначаецца сваім **ростам** ўздоўж транспартных шляхоў.
- Аднапавярховая забудова **адпавядае** гістарычнай і добра ўпісана ў прыродна ландшафт.
- Маюцца **горадабудаўнічыя дамінанты**: рэшткі замкавага комплексу, касцёл, гара Юрава, гара Крывая, гара Гарадзішча Аляксандраўская царква.
- Вулічная сетка в. Крэва **не зазнала сур'ёзных зменаў** з моманту заснавання паселішча, але дапаўнялася новымі элементамі, якія таксама захаваліся без зменаў.

Адмоўны бок горадабудаўнічай кампазіцыі:

На ўзвышэнні ў заходняй частцы паселішча, якая дамінуе па-над вакольнай прасторай, размяшчаныя гаспадарчыя пабудовы калгаса – СПК «Крэва», **якія не адпавядаюць эстэтычным** традыцыям паселішча; а знешні выгляд пабудоваў СПК **не адпавядае** па эстэтычных якасцях ролі **дамінанты** паселішча (*ніжэй фота, знятае з Юравай гары*).

Этапы развіцця комплексу:

- ❑ **I этап** - кан. 13 ст.-1338 г.
- ❑ **II этап** – кан. 14-пач. 15 стст.
- ❑ **III этап** - сярэдзіна 15 -18 стст.
- ❑ **IV этап** - 18 ст.
- ❑ **V этап** – кан. 18-канец 19 стст.
- ❑ **VI этап** – кан. 19 ст.-пач. 20 ст.
- ❑ **VII этап** – пач. 20 ст.-1929 г.
- ❑ **VIII этап** - 1929-1930 гг.
- ❑ **IX этап** - 1930 г.-па нашыя дні

I этап- канец 13 ст.-1338 г.

- Пабудаваны **першапачатковы** мураваны замак пры тракце з Заслаўя на Вільню ў **прыроднай дрыгвяністай даліне між высокіх пагоркаў**, пры ўпадзенні рэчкі *Крэвянка* ў ручай, пазней названы *Шляхцянка*.
- Замак уяўляе ў плане няправільную **трапецыю** абарончых муроў з баявымі галерэямі, з брамамі ў паўночным і паўднёвым мурах, звонку да паўночна-заходняга рогу абарончых муроў **крыху пазней прыбудаваная вежа-данжон "Кейстутава вежа"**.
- Замкавы комплекс складаўся, апроч непасрэдна замка, з **Замкавага става** на паўднёвы ўсход пры замкавых мурах, **Юравай гары** на паўднёвы ўсход за замкавым ставом, **стаўка** ў перыметры муроў.

Рэканструкцыя
структуры
ландшафта Крэва 14 ст.

Дамінанты:

- 1 - Крэўскі замак
- 2 - Юрава (Ярылава) гара
- 3 - Касцёл

4 - "Замкавая сажалка"
(фартыфікацыйнае
ўмацаванне)

5 - Гандлёвая плошча

— -візуальныя сувязі

Шляхі: →

- 6 - на Гальшаны, Баруны;
- 7 - на Ашмяны, шлях Мінск - Вільня;
- 8 - на Смаргонь.

Распланаванне замкавага комплексу і яго месцазнаходжанне ў навакольным ландшафце адпавядае тагачаснай **практыцы абароны:**

- а) адсутнасць шырокага ўжытку **артылерыі** не рабіла пагоркі вакол замка небяспечнымі пунктамі аблогі;
- б) знаходжанне навакол замка дрыгвіністай глебы **ўскладняла** пешы і конны падступ абложнікаў;
- в) блізкасць да вады **спрашчала** здзяйсненне фортыфікацыйных мерапрыемстваў;
- г) знаходжанне ў нізкім вільготным месцы **забяспечвала** замак невычарпальнай крыніцай вады;
- д) праз асаблівасці рэльефу, замкавыя ўмацаванні дазвалялі поўнаццю **кантраляваць** тракт з Заслаўя на Вільню.

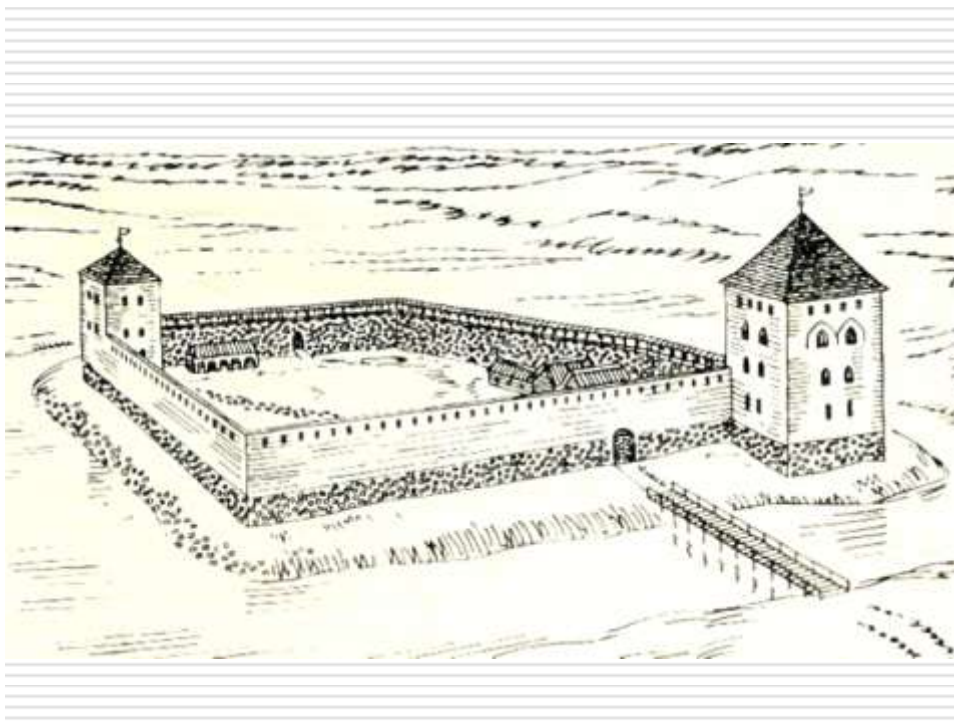
Замак займаў важнае стратэгічнае значэнне ў **лініі ўмацаванняў**, так званай **“Лініі Гедыміна”**, пры тагачаснай заходняй мяжы Вялікага княства Літоўскага, чыёй мэтай была абарона краіны ад нападаў Ордэну Мечаносцаў.

II этап – кан. 14-пач. 15 стст.

- Працяг працаў па далейшай забудове замкавага комплексу, як мяркуецца, пад кіраўніцтвам вялікага князя **Альгерда** або ягонага сына **Ягайлы**.
- Пад час працаў да паўднёва-ўсходняга кута замкавых муроў прыбудаваў **мураваная “Малая” вежа, у вежы-данжоне драўляныя перакрыцці часткова замяняюцца на цагляныя гатычныя скляпенні**.

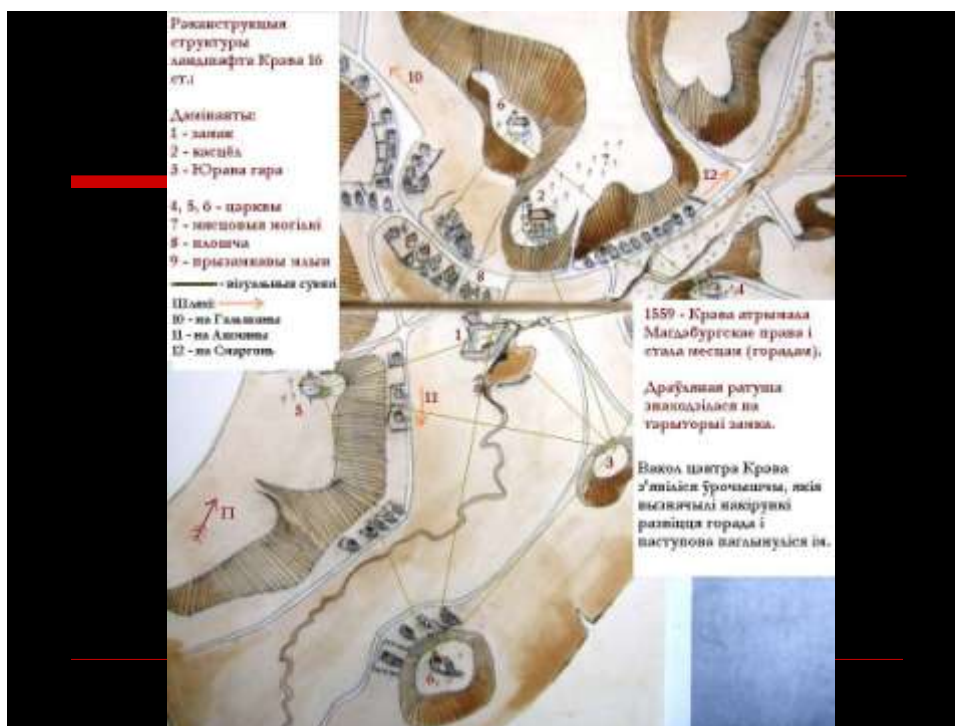

III этап - сярэдзіна 15 -18 стст.

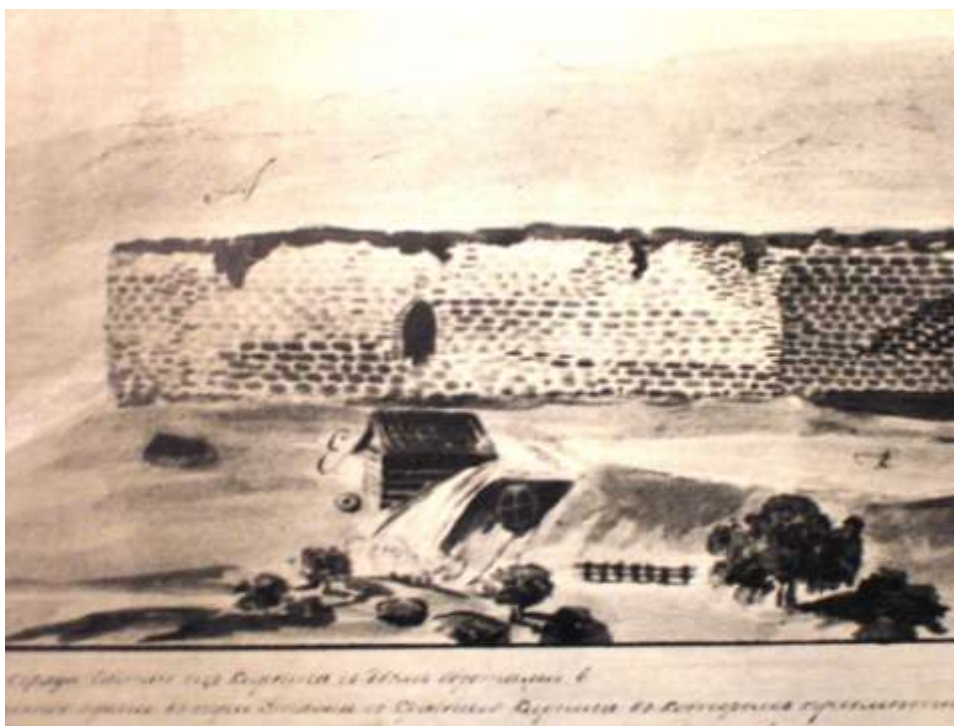
Замак адыгрывае ролю адміністрацыйнага цэнтру і вайсковага ўмацавання.

- ❑ у 1433 г. замак спалены войскам князя Свідрыгайлы
  - ❑ з 16 ст. замак становіцца рэзідэнцыяй Крэўскіх старастаў, у гэты час на тэрыторыі замка знаходзіцца драўляны будынак ратушы.
  - ❑ 1503-1506 г.г - замак быў пашкоджаны падчас нападаў перакопскіх татараў;
  - ❑ 1519 г. - замак узяты аблогай маскоўскага войска
-
- ❑ Драўляныя пабудовы гэтага перыяду не захаваліся, ад мураваных засталася, пэўна, Малая вежа замка.
  - ❑ Вулічная сетка, абумоўленая рэльефам, захавалася без значных зменаў да сённяшняга дня.

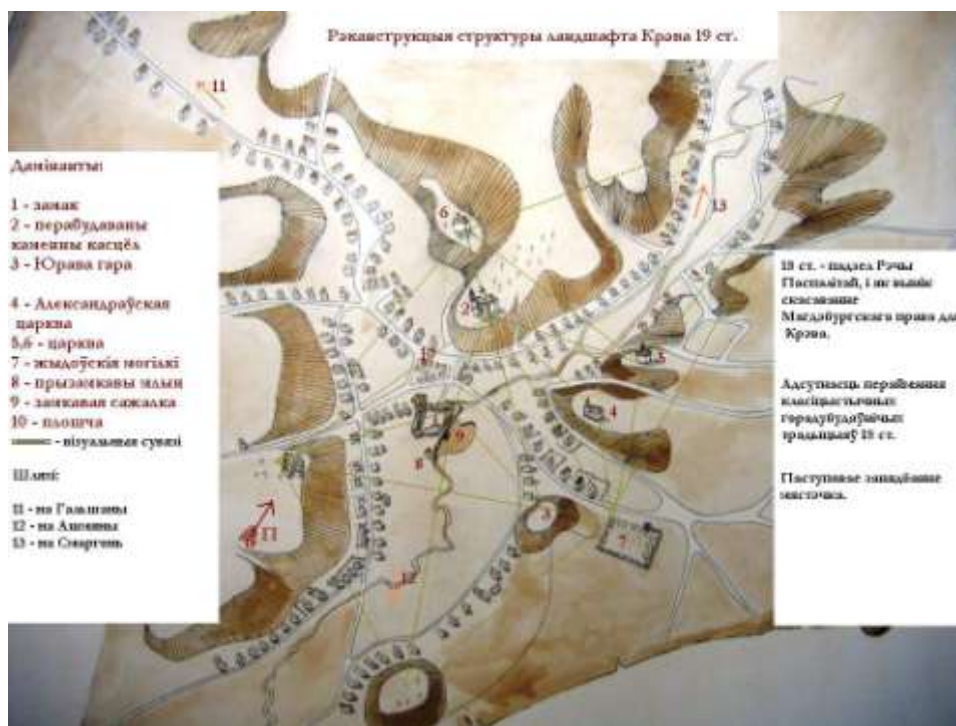
IV этап - 18 ст.

- ❑ Крэўскі замак страчвае вайсковае значэнне ў сувязі з **разбурэннем** падчас Паўночнае вайны і болей **не аднаўляецца**; набывае **выключна цывільнае** значэнне.
- ❑ З'яўленне новай вуліцы — **Зарэчнай**, што ішла ад моста на р. Крэвянцы ля вул. Пескавой да Закрэўя, злучаючы Мікольскую і Аляксандраўскую цэрквы..
- ❑ Перыяд **не адзначаны новымі** пабудовамі і горадабудаўнічымі пераўтварэннямі, адбывалася частковае **асупэнне** дрыгвяністай даліны ў цэнтры паселішча і **забудова** вызваленай прасторы (пачалася яшчэ ў 14 ст. і не з'яўлялася знакавым для якога-небудзь перыяду).
- ❑ **Інвентар** паселішча канца 18 ст. адзначае 5 вуліц, каля 1000 мяшчан, 2 млыны, школу пры касцёле.

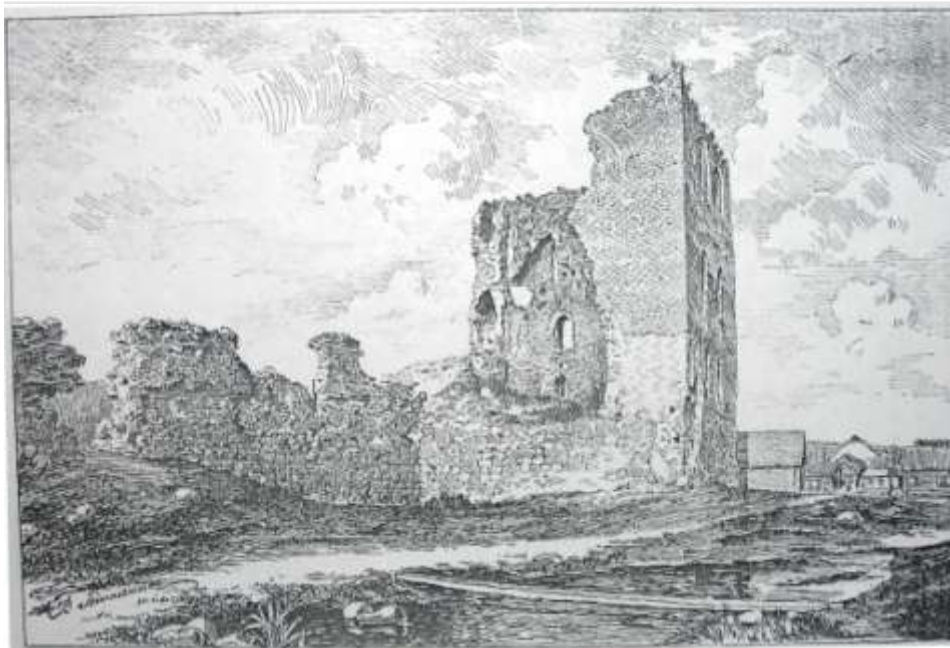
V этап – кан. 18-канец 19 стст.

- **Захаванне** ранейшай тэндэнцыі да **паступовага згасання** паселішча пры рэдкіх горадабудаўнічых пераўтварэннях: зліквідаваны уніяцкія цэрквы Вакрасенская, Царкавішчанская і царква на Татарскай гары, а таксама касцёл св. Ганны.
- **Пабудаваны** мураваная царква Аляксандра Неўскага (магчыма, на месцы ранейшай драўлянай) і мураваны касцёл Яна Хрысціцеля на месцы ранейшага драўлянага, у 19 ст. касцёл перабудаваны на царкву святой Тройцы.
- Да горадабудаўнічых мерапрыемстваў трэба аднесці **злучэнне** вул. Багданаўскай з вул. Татарскай, правядзенне асушальнага канала ад Замкавага става ў паўднёвым накірунку, паралельна да старога рэчышча р. Крэвянкі.

VI етап — кан. 19 ст.-пач. 20 ст.

- ❑ Правдженне меліратыўных прац, падчас якіх часткова **знішчаныя** фортыфікацыйныя ўмацаванні вакол замка.
- ❑ Змяненне рэчышча **Крэвянкі**.
- ❑ На мяжы стагоддзяў у Крэве мелася 4 царквы, валасная управа (як напамін пра ранейшыя вольнасці), судзілішча, школа.
- ❑ Верасень 1915 года прынёс у Крэва Першую сусветную вайну, падчас якой спачатку прымусовая эвакуацыя, а потым праходжанне праз цэнтр паселішча **лініі фронту** вынішчыла насельніцтва і забудову.

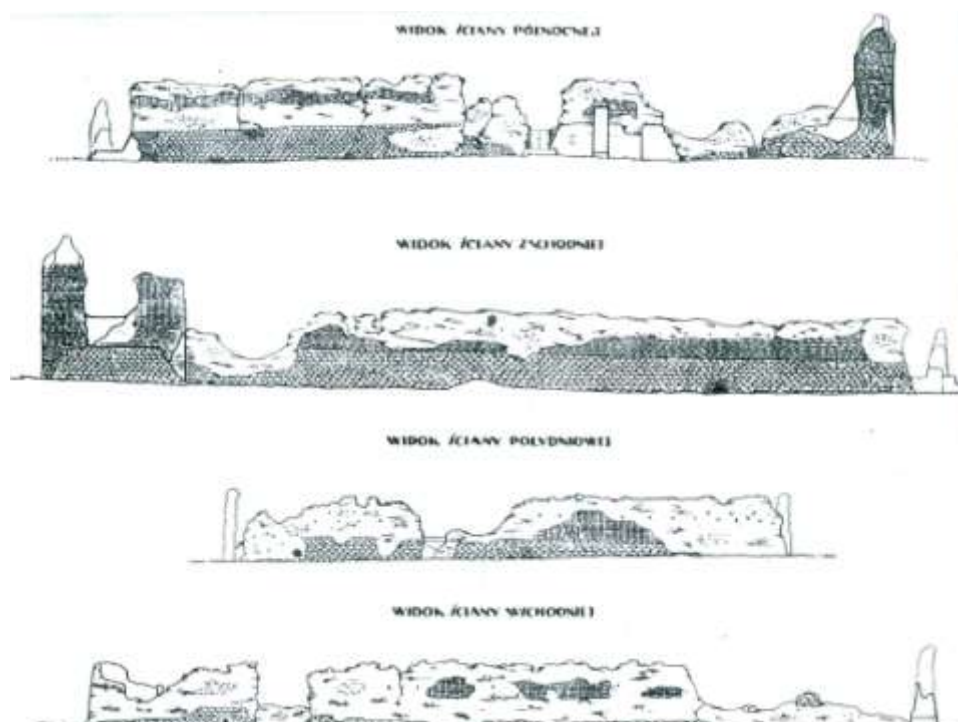
VII этап – пач. 20 ст.-1929 г.

- **Замак апынаецца на лініі фронту, становіцца часткай нямецкіх фортыфікацыйных умацаванняў.**
- **У гэты перыяд узводзяцца бетонныя бліндажы, праводзяцца камунікацыі.**
- **За час баявых дзеянняў замак быў моцна разбураны, асноўныя канструкцыі або прыйшлі ў аварыйны стан, або страчаныя зусім.**

VIII этап - 1929-1930 гг.

- Проводзяцца **працы па кансервацыі** замкавых муроў пад кіраўніцтвам інжынера **Яна Бароўскага**.
- Пад час працаў контрфорсам **умацаваны** фрагмент паўночнага мура, аблямаванне Кейстугавай вежы **звязана** жалезнымі зацяжкамі, **падмураваныя** ўчасткі муроў і падмуркаў.

IX этап - 1930 г.-па нашых дні

- пачынаецца навуковае даследаванне замкавага комплексу і выпрацоўка метадаў далейшай кансервацыі.
- -1970-я г.г. - пачынаецца археалагічнае даследаванне комплексу.
- -1996 г. - праводзяцца працы па часовай кансервацыі рэштак Кейстугавай вежы.

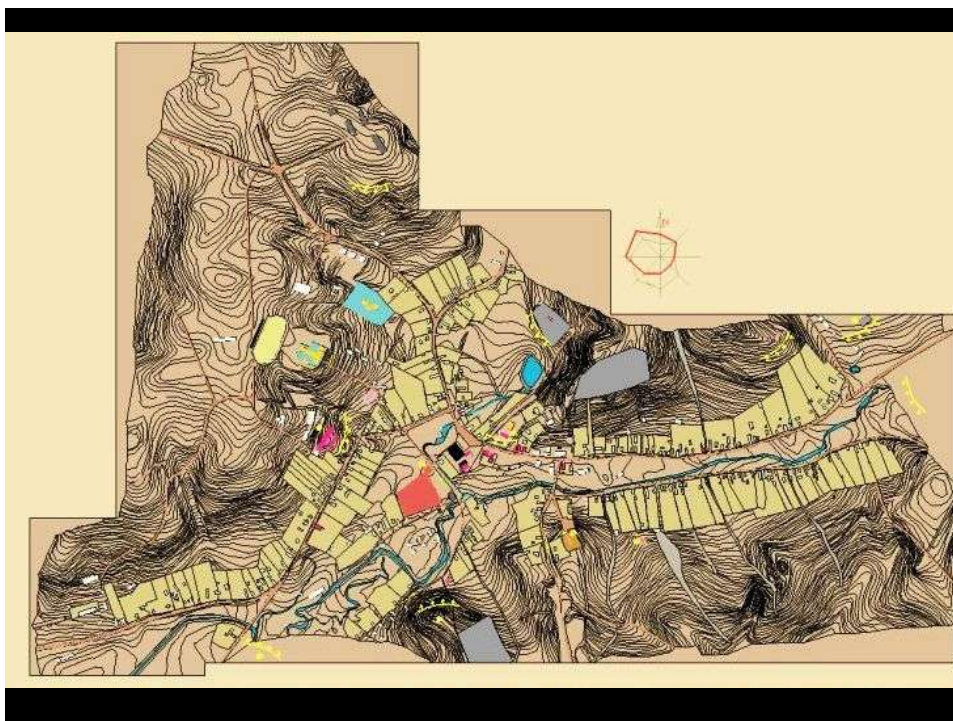

Аналіз і ацэнка Крэва і замка

1. Вулічная сетка Крэва разам з гістарычнымі тапонімамі і археалагічнымі аб'ектамі **рэпрэзентуе каштоўны помнік** гісторыі горадабудаўніцтва Беларусі.
2. Прынцыпы, закладзеныя ў генеральным плане развіцця і рэканструкцыі паселішча, павінныя адпавядаць:
  - гарманічнаму спалучэнню гістарычна складзенай і новай забудовы;
  - далейшаму развіццю традыцыйнай архітэктурна-планіровачнай структуры паселішча;
  - арганічнаму ўключэнню ў структуру паселішча элементаў натуральна-прыроднага ландшафта;
  - ўзбагачэнню абрыса паселішча.

На аснове праведзеных натурных, іканаграфічных і гістарычных даследаванняў на тэрыторыі в. Крэва можна выдзеліць наступныя зоны асаблівага рэжыму рэканструкцыі:

- ☐ - ахоўная зона археалагічнага запаведніка;
  - ☐ - ахоўная зона гістарычнай забудовы;
  - ☐ - зона рэгулявання забудовы;
  - ☐ - ахоўная зона гістарычнага ландшафта;
  - ☐ - санітарна-ахоўная зона.
- ☐ Для гісторыка культурных матэрыяльных нерухомых каштоўнасцяў, якія не ўвайшлі ў ахоўную зону гістарычнай забудовы, неабходна выканаць **праект ахоўных зонаў**, зацверджаных у дзяржаўных органах аховы помнікаў *(ніжэй прыкладзены праект, распрацаваны ў межах дзейнасці Мясцовага дабрачыннага фонда «Крэўскі замак». Архітэктар Шулаеў А.А.)*.

Пры правядзенні работ па арганізацыі прылеглых тэрыторыяў да замка ў раёне Гістарычнага цэнтра неабходна:

- ☐ пакінуць **бяз зменаў** складзеную сетку вуліц, з захаваннем гістарычнай планіроўкі;
- ☐ захаваць **ансамблевы** характар і сумангтабнасць гістарычнай забудовы;
- ☐ **рэстаўраваць** захаваныя гістарычныя пабудовы і прыстасаваць іх пад сучасныя патрэбы;
- ☐ пры добраўпарадкаванні вуліц, кварталаў, плошчаў выкарыстоўваць будаўнічыя матэрыялы, што дазваляюць захаваць характэрны для гістарычнага цэнтра ландшафт;
- ☐ пры практаванні азяленення ўлічваць успрыняцце гісторыка-культурных каштоўнасцей з бліжэйшых пунктаў агляду.
- ☐ Усе працы (рэканструкцыя, рэстаўрацыя, прыстасаванне каштоўнасцей, будаўніцтва, пракладка сетак, добраўпарадкаванне) ў раёне Гістарычнага цэнтра павінны выконвацца ў адпаведнасці з дзеючым заканадаўствам і нарматыўнымі дакументамі Рэспублікі Беларусь.

Гістарычны цэнтар Крэва разам з замкам павінны ўвайсці ў спецыяльна ахоўваемую зону археалагічнага запаведніка.

У межах такой зоны:

- ❑ Забараняецца:
- ❑ -неправамернае ўздзеянне на культурны слой, няўзгодненае з органамі аховы гісторыка-культурнай спадчыны;
- ❑ -новае будаўніцтва, рэканструкцыя, якія парушаюць гістарычны асяродак ці перапакдае ўспрыняццю гісторыка-культурных каштоўнасцей;
- ❑ -стварэнне шматзруковых транспартных вузлоў і шляхоў.
- ❑ Дазваляецца:
- ❑ -новае будаўніцтва, што спрыяе ўзнаўленню гістарычнага асяродку;
- ❑ -увязка існуючай забудовы з новым выкарыстаннем гісторыка-культурных каштоўнасцяў і аб'яўленне новай забудовы з каштоўнасцямі ў адзіны архітэктурны ансамбль;
- ❑ -добраўпарадкаванне, якое не парушае гістарычна складзенага ландшафту.

МЕРАПРЫЕМСТВЫ ПА РЕГЕНЕРАЦЫІ ГІСТАРЫЧНАГА ЦЭНТРА.

- 001) будынак гміны - музефікацыя, ўзнаўленне першапачатковага воабліку.
- 002) падмуркі млына - добраўпарадкаванне, музефікацыя.
- 003) аўтобусная стаянка.
- 004) падмуркі былой школы - добраўпарадкаванне, музефікацыя.
- 005) школьны музей - дадатковая музейная экспазыцыя.
- 006) турыстычны катажны гарадок на 5 будынкаў (г. праектную частку).
- 007) летняя сядзба.
- 008) конны помнік в.кн. Алыгерду (г. праектную частку).
- 009) крамы на гандлёвым пляцы.
- 010) лазня - музей (ацяпл.) пункт стоража пры замку (г. праектную частку).
- 011) замкавы комплекс (г. праектную частку).
- 012) грамадскія прыбяральні.
- 013) замкавы стаў - ўзнаўленне першаарговага выгляду.
- 014) Юрва гара - уладкаванне пешай сцяжыні.
- 015) брама старых жыдоўскіх могілак - аднаўленне даху.
- 016) старыя жыдоўскія могілкі - пашпартызацыя, добраўпарадкаванне.
- 017) сынагога - аднаўленне, прыстасаванне пад ганчарны цэх.
- 018) мураваны дом-крама - сельсавет.
- 019) крама - рэканструкцыя з улікам гістарычнага асяроддзя.
- 020) будынак аптэкі - прыстасаванне 2-га паверху пад краму.
- 021) верагоднае месца касцёла 14 ст. - правядзенне археал. раскопак.
- 022) бліндаж - музефікацыя (неацяпл.).
- 023) крушні бліндаж - добраўпарадкаванне.
- 024) падмуркі Успенскай царквы - музефікацыя з магчымым аднаўленнем.
- 025) хрысціянскія могілкі - пашпартызацыя, добраўпарадкаванне.
- 026) падмуркі Мікольскай царквы - музефікацыя з магчымым аднаўленнем.
- 027) абарончы комплекс - аднаўленне пад самастойны музейны аб'ект.
- 028) брацкая могілка - добраўпарадкаванне.

Змак знаходзіцца ў аварыйным стане:

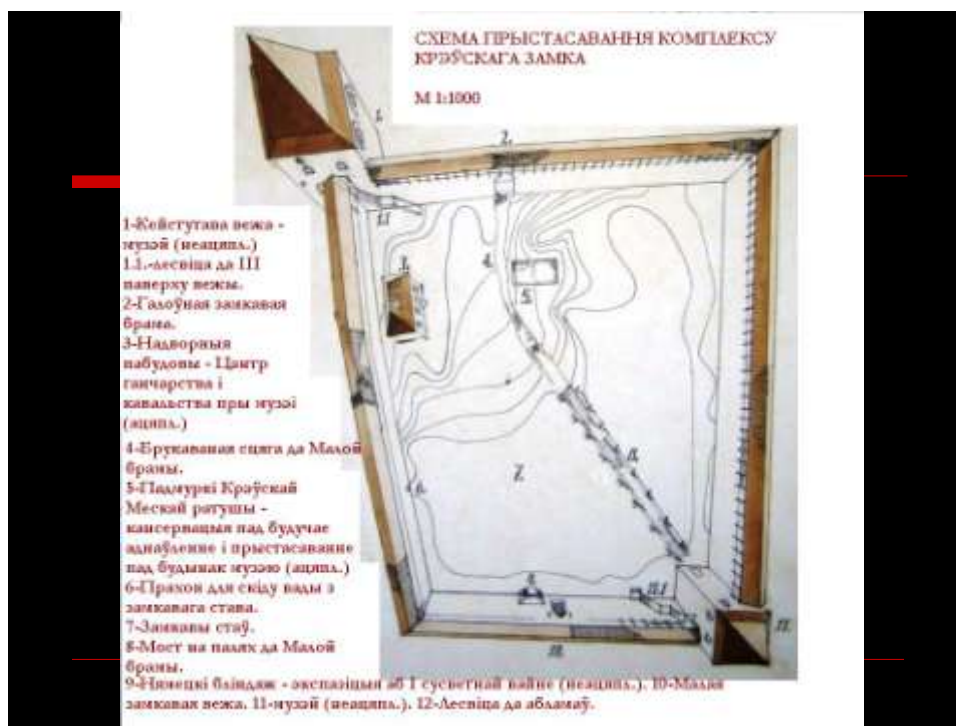
- ☐ **Адслаенне, адвал** вонкавай цаглянай абмуроўкі, пластоў будавай муроўкі да адтуліны ўздоўжнай часткі каркасу.
- ☐ Вертыкальныя **шчыліны** ў муроўцы.
- ☐ **Адслаенне, адвал** вонкавай будавай абмуроўкі муроў.
- ☐ Наяўнасць участку муру, на якім пры самым версе ляжаць камяні, не звязаныя ропчынай (па прынцеце горкі камянёў).
- ☐ **Вышчарбленне, абвал** абмуроўкі, муроўкі, што стварыла эфект “нахілення” муру.

Змак патрабуе неадкладных кансервацыйных прац,...

- ☐ заснаваных на перадавым міжнародным вопыце, выкарыстанні найлепшых матэрыялаў.

Сярод астатняга важна:

- ☐ 1) прадухіліць патрапленне ападкаў на муры замка,
- ☐ 2) узнавіць муроўку замка,
- ☐ 3) замацаваць абмуроўкі замка гідрафобнымі прапіткамі,
- ☐ 4) абмежаваць доступ людзей на небяспечныя ўчасткі замка

Асаблівасці арганізацыі прылягаючых тэрыторыяў да замка

- ❑ Арганізацыя тэрыторый вакол замка, “абыгрыванне” ландшафтаў з улікам на **сакральнасць** месца і стварэнне турысцкага маршруту
- ❑ Неабходнасць падаць рэшткі замка як **абстрактную** скульптуру.
- ❑ Садова-паркавае праектаванне наваколля з выдзяленнем **дамінанты** аднароднай прасторы з бута і цэгля, якія пры гэтым набываюць дадатковыя эстэтычныя якасці.
- ❑ Планаванне выдзялення **дамінанты** відарысу замка з асноўных відавых кропак (Юрава гара) шляхам рэгулявання зялёных насаджэнняў.
- ❑ Добраўладкаванне тэрыторыі **ўнутры** замка.

ДЗЯКУЙ ЗА ЎВАГУ!!!!

ПЫТАННІ ...?

